
В. А. Чолахян, Армяне на Саратовской земле, Саратов, Издательство Саратовского университета, 2018, 240 с.

Վ. Ա. Չոլախյան, Հայերը սարատովյան հողի վրա, Սարատով, Սարատովի համալսարանի հրատարակչություն, 2018, 240 էջ

Ռուսաստանի Դաշնության Սարատովի ազգային հետազոտական պետական համալսարանի Պատմության և միջազգային հարաբերությունների ինստիտուտի աշխատակից, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Վաչագան Ալբերտի Չոլախյանի գրախոսվող մենագրությունը համալրում է ռուսահայ տարբեր համայնքների պատմությանը նվիրված աշխատությունների շարքը: Հեղինակը բացահայտում է Պոլովոժիեի առանցքային տարածաշրջանում հայության հաստատման և զարգացման պատմական ընթացքը, քննարկում տեղի ունեցած դեպքերը, ինչպես նաև ներկայացնում մեր անվանի հայրենակիցներին:

Սարատովի հայության հարյուրամյակներ ձգվող պատմությունը, անկասկած, հայոց և ռուսական պատմության անբաժանելի մասն է, հայ-ռուսական բազմադարյան հարաբերությունների վկայություններից մեկը: Այս համատեքստում խիստ կարևոր է ու դրվատելի հեղինակի ձեռնարկած աշխատանքը, որն ամբողջացնում է Պոլովոժիեի հայ համայնքի՝ միջնադարից մինչև մեր օրերն ընկած պատմական զարգացման առանձնահատկությունները և դերակատարությունը հայ-ռուսական երկկողմ հարաբերություններում, ինչպես նաև մայր Հայաստանի հետ աշխույժ կապերում:

Վ. Չոլախյանի մենագրությունը տարիների քրտնաջան աշխատանքի արդյունք է, որը հազեցած է տարատեսակ, այդ թվում նաև ընտանեկան, արխիվային տվյալներով, հարուստ գրականությամբ, մամուլի հրապարակումներով, հարցախոյզով, անհատների հիշողություններով, որոնք լրացուցիչ կարևորություն են հաղորդում աշխատանքին, քանի որ լիովին ամբողջացնում են համայնքի անցյալն ու ներկան: Այն Ռուսաստանի Դաշնության հայ համայնքների պատմության ուսումնասիրությունների թվում իրավամբ կզբաղեցնի իր ուրույն տեղը, կունենա համախմբող նշանակություն երկրամասի հայության համար սեփական պատմական անցյալն ու ներկան, մշակույթն ու ազգային ինքնությունը պահպանելու, երկրամասի բազմէթնիկ հանրությունը ըստ արժանվույն ներկայանալու համար: Այն նաև կարևոր վկայություն է Սարատովի մարզում հայության բազմադարյան ներկայության, ստեղծագործ մտքի ու աշխատանքի, հիշողության, պատմական Հայրենիքի հետ կապի ամրապնդման ու ապագա ձեռքբերումների առումով:

Սույն մենագրությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից և վերջաբանից: Ներածության մեջ Վ. Չոլախյանը հանգամանորեն ներկայացնում է աշխատանքի նպատակը, շարժառիթները, մեթոդոլոգիան, քննարկում նաև ռուսահայության էթնոսոցիալական զարգացումները, մատնանշում սոցիոմշակութային մեխանիզմների կարևորությունն ազգային ինքնության պահպանման տեսանկյունից, իմաստավորում պատմական հիշողության ու անցյալի վերականգնումը ապագա սերունդներին արժեքների փոխանցման համատեքստում:

Առաջին գլուխը վերաբերում է համաշխարհային սոցիոմշակութային տարածությունում հայության դերին: Այնտեղ հեղինակն առանձին ենթագլուխներով հակիրճ ներկայացնում է հայոց պատմության հիմնական փուլերն ու իրադարձությունները, Հայ առաքելական եկեղեցու հոգևոր, մշակութային, հասարակական-քաղաքական դերակատարությունը, Հայկական հարցն ու Հայոց ցեղասպանությունը՝ ընդհանրացնելով այն եզրահանգումը, ըստ որի՝ հայ ժողովրդի փորձությունները հաղթահարվել են կամքի և տոկունության շնորհիվ:

Երկրորդ գլխում Վ. Չոլախյանը անդրադառնում է Հայաստանից արտագաղթերի հետևանքով Ռուսաստանում, մասնավորապես Ստորին Պովոլժեում հայկական համայնքների ձևավորմանը, աշխարհագրական սփռվածության ու թվաքանակի ընդլայնմանը: Առանձին ներկայացված է Սարատովի մարզի հայության թվաքանակի շարժընթացն ավելի քան հարյուր տարվա կտրվածքով: Ըստ այդմ, մարզի առավել մեծ թվակազմ ունեցող էթնիկ խմբերի հնգյակում տեղ զբաղեցնող հայերն ունեցել են թվակազմի կտրուկ աճ. եթե 1897 թ. նրանք մարզում կազմում էին 160, ապա 1926 թ.՝ 490, 1959 թ.՝ 1046, 1989 թ.՝ 6404, 2010 թ.՝ 23.831 մարդ: Հեղինակն իրավացիորեն նշում է այն պատճառները, որոնք հանգեցրել են այս պատկերի ձևավորմանը՝ Սպիտակի երկրաշարժ, Արցախյան ազատամարտ և ադրբեջանահայության զանգվածային արտաքսում, Հայաստանի շրջափակում, սոցիալ-տնտեսական ծանր պայմաններ և այլն: Հանգամանորեն ներկայացված են 1990 թ. հիմնադրված «Նաիրի» և 1994 թվականից գործող «Կռունկ» համայնքային կազմակերպությունների, ինչպես նաև Ռուսաստանի հայերի միության տարածքային կազմակերպության ձևավորման նախադրյալները, պայմանները, գործունեության ուղղությունները:

Մենագրությունում հետաքրքիր տեղեկություններ կան համայնքային կյանքի տարբեր կողմերի և իրականացված միջոցառումների վերաբերյալ: Այսպես, Սարատովի հայ համայնքի ջանքերով տարբեր տարիների կազմակերպվել է Հայկական տուն, պարի անսամբլ, «Արարատ» ֆուտբոլային ակումբ, թատրոն, «Մշակութային ժառանգություն» ֆոնդ, կառուցվել եկեղեցի, կանգնեցվել խաչքար, հրատարակվել է «Մատենադարան» թերթը: Համայնքն ակտիվորեն կազմակերպել է Հայաստանի պետական տոների և հիշատակի օրերին, համահայկական տարբեր միջոցառումներին նվիրված միջոցառում-

ներ, այդ թվում՝ քրիստոնեության պետական կրոնի ընդունման 1700-ամյակին, Մայաթ-Նովայի 300-ամյակին, Մեծ եղեռնի 100-ամյակին և այլն:

Մարատովի մարզի տարածքում անցկացվող մշակութային, համայնքային և հասարակական միջոցառումները կազմակերպվում ու ակտիվորեն անցկացվում են նաև մարզի Հայ երիտասարդական միության ջանքերով, որը կարևոր օղակ է հայ երիտասարդներին համայնքային ձեռնարկների շուրջ համախմբելու գործում: Մարատովի մարզի հայ համայնքում իրականացվում են լեզվի, պատմության, ազգային ավանդույթների ուսումնասիրության ծրագրեր, գործում են կիրակնօրյա դպրոցներ:

Մենագրության երրորդ գլխում Վ. Չոլախյանը ցուցաբերում է հետաքրքիր մոտեցում՝ ներկայացնելով Մարատովի մարզի հայության սոցիալ-մասնագիտական կազմը, մասնավորապես բուհական մտավորականությանը, առողջապահական, մշակույթի և տնտեսական ոլորտի ճանաչված գործիչներին: Այս իմաստով կարևոր է ընդգծել հսկայական առաջընթացն ու հայության դերի բարձրացումը մարզային կյանքի տարբեր ասպարեզներում, քանի որ տարածաշրջանի առաջին հայ բնակիչները առևտրականներ ու արհեստավորներ էին: Այստեղ ներկայացված նյութը հարուստ, ամբողջական ու փաստական տվյալներ է պարունակում Մարատովի մարզի հայ գործիչների և նրանց գործունեության վերաբերյալ:

Տարբեր բաժիններում անդրադարձ կա նաև հայ համայնքի առանցքային դերակատարությանը՝ որպես յուրօրինակ կամուրջ Հայաստանի Հանրապետության և Ռուսաստանի Դաշնության միջև, համագործակցությանը Երևանի ու Մարատովի բուհերի միջև, Մարատովի ու Գեղարքունիքի մարզերի միջև և այլն:

Այսպիսով, Վ. Չոլախյանի ուսումնասիրությունը, որը պարունակում է գիտական նորույթ, արդիական է և ունի քաղաքական կարևորություն: Մեծ նշանակություն ունի այն հանգամանքը, որ այն հրատարակել է Մարատովի ազգային հետազոտական համալսարանը՝ գիտական խորհրդի որոշմամբ: Մենագրությունը կարևորվում է նաև այսօրինակ հետազոտությունները խթանելու տեսանկյունից, որոնք ուղղված են Ռուսաստանի Դաշնության հայ համայնքների բեղմնավոր գործունեության բացահայտմանը, սեփական պատմությունը ճանաչելուն ու հանրահռչակելուն:

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ

Ներկայացվել է 12.11.2019

Ընդունվել է տպագրության 10.03.2020